

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація: Розглядаються особливості транскордонного співробітництва в реалізації державної регіональної політики на прикладі українсько-румунської співпраці в єврорегіоні «Нижній Дунай». Акцентується увага на проблемних питаннях двосторонніх відносин.

Ключові слова: транскордонне співробітництво; єврорегіон; двосторонні відносини; «Нижній Дунай».

Одним із найважливіших зовнішньополітичних завдань України є розбудова відносин найвищого рівня із стратегічними партнерами-країнами, що мають пріоритетне значення для нашої держави. Транскордонне співробітництво сприяє розвитку добросусідських відносин між державами, є інструментом для досягнення порозуміння між народами, оскільки дає змогу вирішити негаразди економічного, соціального характеру, розв'язати проблеми територіальної і комплексно-пропорційної організації регіонів. Україна має великі потенційні можливості у налагодженні прикордонної співпраці, адже 2/3 областей є прикордонними.

У сучасних умовах міждержавних відносин України із рядом сусідніх держав об'єктивно зростає роль прикордонних регіонів у налагодженні міжнародної співпраці. У рамках регіональної політики європейських країн приділяється значна увага і фінансова підтримка транскордонному співробітництву. Тоді як аналіз процесів регіонального розвитку України констатує наявність негативних тенденцій, зокрема існує ряд проблем, які стоять на шляху розвитку транскордонного співробітництва: законодавча неузгодженість, недостатність повноважень органів регіональної влади та нерозвиненість інституцій цього виду співробітництва, відсутність ефективного фінансового механізму реалізації програм прикордонних регіонів держав-сусідів. Тому вивчення позитивного досвіду й переваг цього співробітництва, а також проблем та перешкод на його шляху є особливо цінним.

Проблемами дослідження прикордонних територій, міжтериторіального та транскордонного співробітництва в Україні почали займатися з кінця 80-х років співробітники Відділення Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України (м. Ужгород), а на початку 90-х – співробітники Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (м. Одеса) та інші. Сьогодні широко й активно досліджується тема транскордонного співробітництва та його найвищої організаційної форми – єврорегіонів. Автори виділяють різні типи,

структуру та основні характеристики цих елементів. Питання регіональної політики, діяльності єврорегіонів, транскордонного співробітництва, його напрямів, позитивних ефектів та інших особливостей висвітлюються в працях таких вчених, як: Долішній М. І., Луцишин П. В., Луцишин Н. П., Лендел М. А., Беленький П. Ю., Мікула Н. А., Матвеев Є. Е., Макогон Ю. В., Мокій А. І., Студенников І. В., Вавринюк А. В., Долішній М. І., Малиновська Ю. М., Писаренко С. М., Нагірна В. П. та ін.

Поняття «співробітництво» означає об'єднання зусиль з метою розв'язання певних завдань, які не може вирішити одна зі сторін. Дослідники виділяють різні рівні співробітництва, зокрема міжнародне, міждержавне, міжрегіональне, прикордонне і транскордонне, яке і є предметом нашого дослідження. Стосовно поняття транскордонного співробітництва, то виділяють різні за формою, але однакові за суттю його трактування. Так, найбільш вживаним дослідниками є визначення: транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, котру здійснюють на регіональному рівні. Транскордонне співробітництво має низку особливостей, що визначені наявністю кордону й необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і вирішенням екологічної безпеки, ширшим взаємним спілкуванням населення сусідніх держав [6, с. 7]. Також під транскордонним співробітництвом розуміють інтенсивне прикордонне співробітництво в усіх сферах життя та господарську форму, яка сприяє покращенню регіонального розвитку, активному включенню країн в сучасні інтеграційні процеси [4, с. 35].

Найпростішою формою транскордонного співробітництва є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Однак, найпоширенішою формою транскордонного співробітництва виступають єврорегіони. «Під поняттям

еврорегіон слід розуміти певне законодавчо закріплене просторове формування із чітко окресленими межами, до складу якого входять прикордонні господарські комплекси щонайменше двох держав, що мають спільний кордон, яке має за мету спільно і узгоджено стимулювати соціально-економічний розвиток своїх територій» – Н. П. Луцишин [8]. Для створення еврорегіону на прикордонному рівні необхідна згода місцевих та центральних органів влади. Єврорегіони функціонують згідно власних статутів, які не можуть суперечити законодавству країн, на території яких вони розміщені. На даний час Україна задіяна у таких проектах: «Карпатський еврорегіон», «Нижній Дунай», «Буг», «Верхній Прут», «Дністер», «Дніпро», «Донбас», «Ярославна» та «Слобожанщина» [2, с. 195]. У даній роботі розглядається процес становлення та проблемні питання транскордонної співпраці Одеського регіону з Румунією через діяльність еврорегіону «Нижній Дунай».

На початку липня 1997 р. у місті Ізмаїлі (Одеська область) відбулася зустріч Президента України Леоніда Кучми, Президента Республіки Молдова Петру Лучинського і Президента Румунії Еміля Константинеску, яка завершилася підписанням Протоколу про тристороннє співробітництво між урядами України, Республіки Молдова і Румунії [3]. Цей документ, а також Договір про добросусідство і співробітництво між Україною та Румунією створили основу для роботи, спрямованої на формування об'єднання «Нижній Дунай».

Після вивчення національних законодавств трьох країн та визначення напрямків співробітництва було підготовлено Статут еврорегіону, а 14 серпня 1998 р. у румунському місті Галац відбулося підписання угоди про його формування. До складу еврорегіону ввійшли Одеська область з боку України, райони Вулканешти, Кагул і Кантемир із боку Молдови і повіти Браїла, Галац і Тульча з боку Румунії. Було затверджено і організаційну структуру [5, с. 220]

Одеська область – єдиний регіон України, який є дійсним членом 6 європейських регіональних структур: Асамблеї європейських регіонів, Асоціації європейських прикордонних регіонів, Робочої співдружності придунайських країн, Конференції приморських регіонів Європи, Асамблеї європейських виноробних регіонів та еврорегіону «Нижній Дунай».

У становленні та розвитку транскордонного співробітництва в рамках еврорегіону «Нижній Дунай» на сьогодні можна виділити два етапи.

Перший етап полягав у роботі з установленням контактів між місцевими органами влади, визначення перспектив і умов співробітництва. Він охоплює період як правового оформлення взаємовідносин між країнами-учасниками проекту «Нижній Дунай», так і становлення роботи з налагодження транскордонного співробітництва вже безпосередньо в його рамках. Завершенням цього етапу можна вважати формування організаційної структури еврорегіону.

На другому етапі важливе місце було відведено визначенню кола загальних проблем, пошуку точок дотику інтересів учасників, напрямків співробітництва між ними. На сьогодні у складі еврорегіону «Нижній Дунай» – п'ять адміністративно-територіальних оди-

ниць, які представляють Україну, Республіку Молдова та Румунію.

Відповідальність за координацію діяльності сторін і підтримка зв'язків між ними покладена на Координаційний центр.

Найбільш гострими проблемами будь-якого прикордонного регіону є незаконна міграція, контрабанда товарів і заборонених вантажів, організація взаємодії між правоохоронними органами. Для визначення конкретних заходів, спрямованих на розв'язання цього кола питань, 14–15 жовтня 1998 р. у румунському місті Браїла відбулося засідання підкомісії з боротьби з організованою злочинністю, де Одеська область була представлена керівниками управління з координації діяльності правоохоронних органів, військових структур і оборонно-мобілізаційної роботи Одеської облдержадміністрації, управління Служби безпеки України в Одеській області, штабу Південного напрямку прикордонних військ України, управління МВС в Одеській області [8].

Одним із найперспективніших напрямків транскордонного співробітництва в рамках еврорегіону «Нижній Дунай» варто розглядати розвиток економічних зв'язків і торгівлі. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів в усіх областях України, в тому числі і в Одеській, одним з пріоритетних завдань органів державної влади та місцевого самоврядування є залучення додаткових іноземних інвестицій в сектор економіки. Не останню роль в даному процесі займає транскордонне співробітництво як інтеграційний інструмент залучення інвестицій, що сприяє економічному та соціальному розвитку прикордонних територій, задіяних у відповідних програмах. Країни, які належать до еврорегіонів, мають активніше розвивати і поглиблювати міжрегіональне співробітництво, що надасть більш реальні можливості активізувати євроінтеграційні процеси та подолати власні труднощі економічного та політичного характеру. Істотний внесок у розвиток регіонів і надання фінансової та технічної допомоги здійснюють європейські програми INTERREG, TACIS, FHARE. Але незважаючи на проблеми, характерні для еврорегіону «Нижній Дунай» слід відзначити, що Одеський регіон і Україна в цілому вбачають перспективи функціонування даного об'єднання. Актуальною є перспектива більш ефективного та інтенсивного використання Дунайського водного шляху та максимально повного використання потенціалу еврорегіону щодо міжнародних транспортно-розподільчих функцій та зовнішньоекономічної діяльності. Приміром у сфері транспорту і комунікацій було досягнуте порозуміння з таких питань, як розвиток паромного сполучення між Україною і Румунією шляхом відкриття переправи типу РО-РО між містами Рені (Україна) і Галац (Румунія); розробки документації для організації паромного сполучення між пунктами Тульча (Румунія) – Рені (Україна) для вантажних перевезень, та Тульча – Ізмаїл для легкових автомобілів. Обговорювалося питання про створення паромної переправи Орлівка (Україна) – Ісакча (Румунія) [1, с. 108].

Існує велика потреба посилення транскордонного співробітництва між Україною і Румунією у сфері управління водними ресурсами Дунайського басейну.

Першочерговим завданням якого є відновлення попередніх обсягів роботи Дунайських портів Одещини – Ренійського, Ізмайльського, Усть-Дунайського.

Активна роль України у розбудові системи єврорегіонів країн Центрально-Східної Європи та Співдружності незалежних держав створює сприятливі умови як для формування власної регіональної політики, так і для прискорення процесів інтеграції до сучасної Європи. Саме в таких єврорегіонах створюються умови для реалізації найбільш корисного досвіду, пріоритетів, спільних інтересів, ресурсів та транскордонних проєктів, запобігаючи цим «розкручуванню» конфліктних ситуацій та реалізації негативних тенденцій.

Однак, незважаючи на певні досягнення, єврорегіон «Нижній Дунай» поки що не реалізував покладених на нього сподівань. Недостатньо уваги приділяється розвитку виробничої кооперації між підприємствами сусідніх держав. Одним із чинників, який перешкоджає ефективній співпраці між регіонами, є те, що прикордонні регіони мають порівняно низьку густоту населення, низький соціально-економічний рівень та обмежену інфраструктуру. З огляду на всі ці проблеми, єврорегіональне співробітництво потребує максимального оновлення і трансформації. Віднедавна європейська політика пропонує «Інструмент нового сусідства», що повинен додати нового імпульсу транскордонній співпраці та зробити її більш ефективною. У рамках «Програми сусідства» поряд із традиційними єврорегіонами передбачається співпраця між державами на двосторонній (проєкти Україна – Румунія, Румунія – Молдова) та багатосторонній основі (програма КАДСЕС, яка охоплює 17 країн, зокрема Україну та Румунію). У зв'язку з цим країнам-сусідам та Європейському Союзу необхідно напрацювати ефективний механізм узгоджень між традиційними та новими формами прикордонного співробітництва [7, с. 29–30].

Важливо враховувати, що єврорегіон виступає формою регіонального транскордонного співробітництва на рівні місцевих органів влади, яка має найвищий рівень інституціалізації серед усіх форм, відомих цьому типу міждержавного співробітництва. Звідси ідея єврорегіону тісно пов'язана з ідеєю зменшення національного суверенітету. Тому треба усвідомити, що рано чи пізно неухильно постане питання про необхідність створення специфічних спільних або міждержавних органів управління єврорегіонами, які водночас обмежуватимуть національний суверенітет. Це обов'язково передбачає розвиток демократичних процесів і громадянського суспільства у рамках загальних системних трансформацій, які переживають Україна та Румунія на межі тисячоліть. «Демократична хвиля» є гарантом від «тоталітаризації» мислення та міждержавної практики відносин, гарантом подальшого розширення конструктивної транскордонної співпраці як бази стосунків добросусідства та субрегіональної безпеки. Водночас у контексті розвитку загальноєвропейських інтеграційних процесів це сприятиме піднесенню зовнішньополітичного іміджу України та Румунії як прогнозованих і впливових партнерів [9].

Україна зацікавлена у переведенні співробітництва з Румунією в якісно іншу фазу. У нинішніх умовах

слід активізувати спільні заходи саме позитивного змісту і спрямування, тональність українсько-румунських відносин має набрати більш оптимістичного звучання. Є усі передумови для того, щоб вони стали прикладом європейського цивілізованого партнерства, важливим фактором гарантування стабільності та безпеки в регіоні, дієвим аргументом на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції. Налаштованість України розширювати і поглиблювати двосторонні відносини з Румунією на засадах відкритості та доброї волі, взаємовигідного партнерства та неухильного дотримання як двосторонніх договірних зобов'язань, так і загальноєвропейських норм міжнародного співжиття дає імпульс для розв'язання ще існуючих питань та розвитку українсько-румунських відносин загалом.

Тому не випадково президент України Л. Кучма та президент Румунії Й. Ілієску ще в 2003 році беззастережно погодились, що необхідно активізувати контакти вчених-істориків обох країн, аби пролити світло на так звані «темні сторінки» у наших взаєминах. Бо саме шляхом об'єктивних досліджень можна усунути минулі нашарування упередженості. У цьому контексті глави обох держав на зустрічі в Чернівцях також погодились зробити все для розвитку зв'язків діячів культури обох країн, обміну мистецькими колективами, що допомагатиме кращому взаємопізнанню, встановленню кращого взаєморозуміння між двома сусідніми народами.

Безперечно, підписання Договору «Про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією», Договору «Про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань», винесення Міжнародним Судом ООН вердикту стосовно вирішення судової справи «Делімітація морських просторів у Чорному морі (Румунія проти України)», який визнали обидві держави, не лише поставили останню юридичну крапку на врегулюванні питання спільного кордону, а й відкрили нові можливості для співпраці прикордонних відомств обох держав. Ці документи стали свідченням нового рівня довіри між двома сусідніми державами і народами і дали можливість розв'язувати існуючі питання у дипломатичному середовищі. Все це посприяло комплексному співробітництву України та Румунії в рамках партнерства заради Єдиної Європи. Але їх велич повинна виявлятися в рамках існуючих кордонів у формі досягнення сучасних свобод людини, підвищення добробуту їх громадян на основі ринкової економіки соціального спрямування.

Перспектива вступу до Європейського Союзу та НАТО стали ключовими засадами зовнішньополітичної стратегії Румунії. Ця держава, попри існуючі проблеми, досягла величезного прогресу на шляху євроатлантичної інтеграції. І тут наші цілі повністю збігаються, що створює додаткові позитивні передумови для добросусідства, партнерства, яке у майбутньому має трансформуватись у відносини союзництва в рамках Європейського Союзу та НАТО. Тут можна згадати слова із заяви міністра закордонних справ Румунії М. Джоане, який після підписання Договору «Про режим українсько-румунського державного кор-

дону» в Чернівцях підкреслив, що Україна є «фундаментальним компонентом для геостратегічної рівноваги у Центральній Європі. Для Румунії важливо, щоб найбільший сусід став членом європейської родини» [1, с. 85–86].

Після вступу Румунії до Європейського Союзу, Україна і Румунія здійснюють транскордонне співробітництво в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства – ЄІСП (ENPI CBC), що охоплює цілий ряд програм, основна мета яких є похідною від результатів масштабного розширення Європейського Союзу в 2004 р. та 2007 р. [5, с. 221]. Коли в Європейський союз увійшли нові держави, виникла необхідність ініціативи, яка могла б запобігти виникненню в Європі нових ліній, що роз'єднуюватимуть її. Тому був запущений проєкт ENPI CBC Interreg, розроблений за моделлю транскордонного співробітництва всередині об'єднання. У його основі лежить концепція співпраці між регіонами по обидві сторони від кордону, яка в цьому випадку їх об'єднує, а не розділяє. Сьогодні працює 13 основних програм, які функціонують вздовж зовнішнього кордону Європейського Союзу, і спрямовані на субсидіювання і допомогу розвитку прикордонних регіонів. Це завдання вирішується, зокрема, через підтримку економічного та культурного розвитку, надання країнам-партнерам допомоги у вирішенні спільних завдань у таких галузях, як охорона навколишнього середовища, освіта та охорона здоров'я, допомога у підтримці ефективності та безпеки кордонів у поєднанні зі зростанням транскордонної співпраці і, нарешті, через різке збільшення обміну інформацією між самими людьми. Проте, найбільш важливим для української сторони, є, мабуть, допомога регіональним органам державної влади та органам місцевого самоврядування в прикордонних регіонах у

справі розвитку всіх необхідних для цього можливостей і навичок.

Але українсько-румунські відносини можуть і повинні вийти на якісно новий, європейський рівень. Концепція «Нижній Дунай» цінна тим, що з її впровадженням набагато спрощується вирішення важливих проблем на рівні адміністративних районів. Одна з них – ефективне використання чотирьох міжнародних транспортних коридорів, що проходять через територію країн-учасниць даного євро регіону. Для того, щоб забезпечити максимальний ефект євро регіону «Нижній Дунай», доцільно створити вільну економічну зону. Такий статус регіону сприятиме залученню іноземних інвестицій, дасть поштовх розвитку виробництва, забезпечить механізм реалізації ідеї транспортних коридорів. Цьому може сприяти і те, що Бухарест і Київ майже одночасно заявили про намір інтегруватися в євроатлантичні структури. Румунія вже стала членом НАТО і прийнята до лав Європейського Союзу. Україна ж знаходиться перед порогом Північноатлантичного альянсу й європейської спільноти. Членство в цих організаціях передбачає відмову від будь-яких територіальних претензій до своїх сусідів, поважання прав національних меншин тощо. Вселяють надію на покращення та поглиблення стосунків між двома країнами й результати останніх зустрічей керівників обох держав. Швидке потепління відносин стало досить несподіваним для спостерігачів в обох країнах, які ще зовсім недавно перебували у стані своєрідної «холодної війни». Але перебування Румунії у НАТО та Європейському Союзі і намагання України увійти до євроатлантичної спільноти повинні сприяти вирішенню спірних питань між двома країнами, стимулювати формування в цьому багатонаціональному регіоні Європи зони добросусідства, взаємоповаги і партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганжа А. И., Пундик Н. В. Буджакский излом / А.И. Ганжа, Н.В. Пундик. – Одесса : Астропринт, 2013. – 168 с.
2. Долотіна К. В. Євро регіони на території України: стан та проблеми розвитку/ К. В. Долотіна // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2013. – Випуск № 4 (193). – Ч. 2. – С. 194–198.
3. Ільченко Н. М. Транскордонне співробітництво в Україні: перспективи розвитку євро регіонів / Н. М. Ільченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/21.pdf>
4. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво [Монографія] / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
5. Примуш М. В., Чальцева О.М. Транскордонні держави : Україна, Молдова і Румунія на шляху до євроінтеграції / М. Примуш, О. М. Чальцева // Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів. – Чернівці : Букрек, 2006. – С. 219–230.
6. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2015. – 52 с.
7. Рубель О. С., Рассоха Л. Л. Участь України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону (концептуальні засади) [за ред. О. С. Рубеля] / О. С. Рубель, Л. Л. Рассоха. – Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2011. – 80 с.
8. Студенніков І. В. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку/ І. В. Студенніков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/ misnarod_vidnos/2009_11/R1/Pavliha.pdf.
9. Черніков Д. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та ЄС / Д. Черніков, Р. Хорольський, О. Сінбокий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/upload/docs/materials_3.pdf

О. С. Красножон, Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, г. Одесса, Украина

УКРАИНСКО-РУМЫНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ОДЕССКОГО РЕГИОНА

Рассматриваются особенности трансграничного сотрудничества в реализации государственной региональной политики на примере украинско-румынского сотрудничества в еврорегионе «Нижний Дунай». Акцентируется внимание на проблемных вопросах двусторонних отношений.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество; еврорегион; двусторонние отношения; «Нижний Дунай».

O. Krasnozhon, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND ROMANIA IN THE CONTEXT OF CROSS-BORDER COOPERATION OF ODESSA REGION

Cross-border cooperation is a factor of stability, an additional tool to achieve mutual understanding between peoples, the development of good neighborly relations between states, because it allows you to solve hardships economic, social issues, solve problems and complex-territorial organization proportional depressed regions. Within the framework of regional politics of the European countries pays special attention and financial support of cross-border cooperation.

Ukraine has a great potential in developing cross-border cooperation because 2/3 is bordering regions. For this reason research of functioning of the Euroregion with participation of frontier territories for Ukraine is actual.

Cross-border cooperation as part of European integration policy of the state began to be seen since the late 90s of last century. One of the most promising areas of cross-border cooperation within Euroregion «Lower Danube» should consider the development of economic relations and trade. The shortage of investment resources in all regions of Ukraine, including in Odessa, one of the priorities of state and local government is to attract more foreign investment in the real economy. Not the least role in this process is the cross-border cooperation as an integration tool to attract investment, promote economic and social development in border areas involved in the programs of cross-border cooperation.

The concept of «Lower Danube» valuable that its implementation is much simpler important issues at the level of districts. One of them – the effective use of four international transport corridors passing through the territory of countries-participants of the Euroregion. To ensure maximum effect Euroregion «Lower Danube», it is advisable to create a free economic zone. This status of the region will attract foreign investment will boost production and provide a mechanism for implementing ideas corridors.

With the formation of cross-border mergers opening opportunities in the field of economy, transport, environment, energy, culture, development and modernization of infrastructure, promotion of entrepreneurship, dealing with natural disasters. It creates opportunities for more rapid response to market needs, including within the respective cross-border merger. The entry Romania in NATO and the European Union and Ukraine efforts to enter the Euro-Atlantic community must contribute to solving disputes between the two countries, stimulate the formation of this multi-zone area neighborliness, mutual respect and partnership.

Key words: cross-border cooperation; Euroregion; bilateral relations; «Lower Danube».

Рецензенти: **Наумкіна С. М.**, д-р політ. наук, професор,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса;
Іванов М. С., д-р політ. наук, професор,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв;

© Красножон О. С., 2016

Дата надходження статті до редколегії 23.05.2016 р.